

Vilyam Qoldinq

MİLÇƏKLƏR
TANRISI

İngilis dilindən tərcümə edən:

Ramiz Abbaslı

qanun nəşriyyatı

William Golding

**LORD OF THE
FLIES**

“Milçəklər Tanrısı” günümüzdə bir atom müharibəsi zamanı kimsəsiz adaya düşən bir qrup məktəbli uşağın gəldikləri dünyanın adət və ənənələrindən uzaqlaşaraq, insan yaradılışının təməlindəki qorxunc gerçəyi ortaya qoymalarını dilə gətirir. Mövzusu R.M.Ballantinenin “Mərcaan Adası” kimi kimsəsiz bir Mərcaan adasının cənnətini təcəssüm etdirən mühitdə başlayan bu roman, çağdaş cəmiyyətlərdəki çöküntünün, insan yaradılışındakı köklərini göz önünə gətirmək məqsədilə “Mərcaan Adası”ndakı hadisələrdən də fərqli süjet xəttinə malikdir. İnsan ürəyinin dərinliyində yerləşən qaranlığı deşərkən “Milçəklər Tanrısı” daha çox Conradın qısa romanı “Qaranlığın Ürəyi”ni andırır. Golding-in romanındakı uşaqlar da başlanğıcda eynilə Kurt kimi, toplumun təzyiqindən uzaq bir örnək sistem qurmaq istəyərkən, get-gedə heyvanlaşır, qorxunc bir xarakterə sahib insana çevrilirlər. Bu hissədən sonra “Milçəklər Tanrısı” əsərinin süjet xətti yuxarıda sadaladığımız əsərlərdən kəskin şəkildə fərqlənərək daha da axıcı olur. Qoldinq bu əsəri ilə kimsəsiz adadakı yaşayışın çətinliklərini, kədərini və ya xoşbəxtliyini anmağı deyil, daha çox, insanlığın düşdüyü mühiti, fərdlər arasındakı mübahisələrin hansı nəticələrə gətirib çıxartdığını göstərməyə çalışır.

William Golding LORD OF THE FLIES
Vilyam Qoldinq MİLÇƏKLƏR TANRISI
Bakı, Qanun Nəşriyyatı, 2024, 312 səh.

Janr: fiction/roman
Yaş qrupu: 13+
Ölçü: 130x200 mm
Cild: yumşaq
Çapa imzalandı: 29.06.2024

Nəşir: Şahbaz Xuduğlu
Tərcüməçi: Ramiz Abbaslı
Texniki redaktor: Aygül Yelmarlı
Mətn dizaynı: Rəhilə Şamil
Qapaq dizaynı: Rafael Qasım

Qanun Nəşriyyatı
Bakı, AZ 1102, Tbilisi pros., 76
Tel: (+994 12) 431-16-62; 431-38-18
Mobil: (+994 55) 212-42-37
e-mail: info@qanun.az
www.qanun.az
www.fb.com/Qanunpublishing
www.instagram.com/Qanunpublishing

ISBN 978-9952-36-451-4

© Qanun Nəşriyyatı, 2024
© William Golding, © 1954

Bu kitabın Azərbaycan dilinə tərcümə və yayım hüquqları Qanun Nəşriyyatına məxsusdur. Kitabın təkrar və hissə-hissə nəşri “Müəlliflik hüququ və əlaqəli hüquqlar haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununa ziddir.

İNGİLİS PRİTÇASININ USTASI

İngilis yazıçısı Vilyam Qoldinq 19 sentyabr 1911-ci ildə Solsberi yaxınlığındakı Seynt-Kolem-Mayner qəsəbəsində müəllim ailəsində anadan olmuşdur. 1935-ci ildə Oksford Universitetini “ingilis dili və ədəbiyyatı” ixtisası üzrə bitirən gənc Vilyam Qoldinq bir müddət əyalət teatrlarında aktyor və rejissor kimi fəaliyyət göstərmişdir. 1939-cu ildən başlayaraq orta məktəbdə müəllim işləmişdir. İkinci Dünya müharibəsi başlayanda könüllü olaraq cəbhəyə yollanan V.Qoldinq Kral hərbi-dəniz qüvvələrində xidmət etmiş, müharibədən sonra yenidən müəllimlik fəaliyyətini davam etdirmişdir.

Vilyam Qoldinq ədəbiyyata 1934-cü ildə kiçik şeirlər kitabıyla gəlib və onun bu addımı, demək olar ki, uğursuz olub. İyirmi illik fasilədən sonra isə 1954-cü ildə V.Qoldinqə dünya şöhrəti gətirən “Milçəklər Tanrısı” romanı çap olundu.

Müharibənin od-alovundan keçmiş Qoldinqin insanlara deməyə sözü var idi.

Yazıçı özü də etiraf edir ki, onu yazmağa vadar eləyən səbəb müharibə olub. Müharibə onun dünya və insanlar haqda olan bütün təsəvvürlərini alt-üst etmişdi. Qoldinq

belə bir nəticəyə gəlmişdi ki, bəşəriyyət hansısa pis bir xəstəliyə yoluxub. O, xəstəliyin simptomlarının hər yerdə, hətta özündə və bütövlükdə sivilizasiyada olduğunu görürdü.

Qoldinq yazır: “Bəşəriyyətin xəstə olduğuna mənim şübhəm yoxdur və bu fikri başımdan çıxara bilmirəm... Ona görə də var gücümlə yazıb aləmə car çəkir, insanlara deyirəm: “Baxın, baxın, baxın, görün dünyada ən təhlükəli heyvan olan insanın təbiəti necədir”.

Fəlsəfi eyham – pritça janrı V.Qoldinqin yaradıcılığında ən yüksək zirvəyə qalxmışdır və bunun da ən gözəl nümunəsi “Milçəklər Tanrısı” romanıdır.

Qoldinqin adı Maks Friş, Kobo Abe, Con Apdayk kimi tanınmış yazıçılarla bir yerdə çəkilir. Məhz bu yazıçıların səyi nəticəsində ədəbi tənqiddə “roman-pritça” termini öz yerini möhkəmlətməmişdir. Bu yazıçılar müasir dünyada şəxsiyyətin fəlsəfi problemlərinə xüsusi diqqət ayrırmalarıyla fərqlənilir. Amma bununla belə, müxtəlif xalqların ədəbiyyatlarını təmsil etdikləri üçün fərqli xüsusiyyətlərə malikdirlər. Qoldinq özü də, ümumiyyətlə, ingilis pritçası yaradırdı. Bu janr İngiltərədə kifayət qədər inkişaf edib və öz spesifik ənənələri var. Qoldinqin “Milçəklər Tanrısı” əsərində hadisələr uzaq bir adada cərəyan edir. Bununla da Qoldinq məhz ingilis ədəbiyyatına xas olan “ada-məkan” ənənəsinə sadıq qalmışdır. Dünya xalqlarının heç birinin ədəbiyyatında ingilis ədəbiyyatında olduğu qədər (“Utopiya” – Tomas Mor, “Fırtına” – Vilyam Şekspir, “Robinzon Kruzo” – Daniel Defo, “Dəfinələr adası” – Luis Stivenson, “Doktor Moronun adası” – Herbert Vells...) ada bolluğu yoxdur və bu da xalqın öz spesifik

həyat tərziylə – adada məskunlaşmasıyla bağlıdır. İngilis pritiçalarının əsas xüsusiyyətlərindən bir də ondan ibarətdir ki, müəllif məntiqə və sağlam təfəkkürə hörmətlə yanaşır, personajların hansı vəziyyətə düşməsindən, hansı qeyri-adi çətinliklərlə üzləşməsindən asılı olmayaraq, hadisələrin inkişafı məntiqə və təbiət qanunlarına uyğun olaraq cərəyan edir. Səbəb-nəticə əlaqələrinə riayət olunur, ölçü və mütənasiblik gözlənilir.

İkinci Dünya müharibəsinin od-alovundan keçmiş, çox şeyləri öz gözləriylə görmüş Qoldinq “Milçəklər Tanrısı” əsərində, sözlün əsl mənasında götürülərsə, belə bir suala cavab vermək istəyir: “Yüksək mədəniyyətə malik olan qədim bir xalq (alman xalqı nəzərdə tutulur) necə olub ki, başçı adlanan bir nəfərin (Hitler nəzərdə tutulur) əmriylə öldürməyə, yandırmaq, dağıtmağa, hər şeyi məhv etməyə hazır olan vəhşilər qəbiləsinə çevrilirdi və bu hadisə illər boyu davam edirdi?” Sözlün geniş mənasında isə “Milçəklər Tanrısı” pritiçasında Qoldinq immanent insan bədxahlığı fenomenini tədqiq edir. Amma bu heç də o demək deyil ki, Qoldinq insanda yalnız bədxahlıq görür. O hesab edir ki, insan ikili xarakterə malik olan geniş əhatəli və paradoksal bir varlıqdır, o həm qəhrəmandır, həm də xəstə.

İnsan bədxahlığına səbəb atavizm nəticəsində insan evolyusiyasındakı aralıq dövrün özünü göstərməsidir, o dövrdə neandertal insanın primitiv şüuru arxada qalmışdı, altruizm erası – ictimai-individual şüur, ümumbəşəri əxlaq normaları isə hələ formalaşmamışdı. Keçid dövrü üçün xarakterik cəhət tutqun qəbilə şüurunun üstünlük təşkil etməsidir. O dövrdə insan özünü bir şəxsiyyət kimi dərk etməmişdi,

əxlaq normaları haqda təsəvvürləri yox dərəcəsindəydi, o səbəbdən də onun hərəkətlərini hələ yetkinləşməmiş ağılı üstələyən instinktiv heyvani başlanğıc idarə eləyirdi.

“Milçəklər Tanrısı” romanındakı personajların yaşca böyüyünün on iki yaşı təzəcə tamam olub, ən kiçiyi isə lap balacadır, hələ nə istədiyini bilmir, bilsə də, fikrini sözlə ifadə etməkdə acizdir, bir az bərkə düşün kimi ağlayıb: “Mən anamı istəyirəm, evimizə getmək istəyirəm”, – deyir.

Beləliklə, ən böyüyü on iki yaşında olan bir dəstə ingilis uşağı təyyarə qəzası nəticəsində okeandakı hansısa uzaq tropik adaya düşür. Uşaqlardan bir neçəsi hesab edir ki, böyüklər onları axtarıb tapacaqlar və bir müddətdən sonra evlərinə qayıda biləcəklər. Tropik adanın dörd tərəfi dənizdir, isti iqlimi, meyvəli ağacları, çimmək və əylənmək üçün əla şəraiti var. Sonra məlum olur ki, meşədə vəhşi donuzlar da var və onları ovlayıb ət əldə etmək olar... Belə bir şəraitdə bir müddət yaşayıb evə qayıdacaqları günü gözləmək məcburiyyətində qalan bu uşaqlar öz xilas günlərini yaxınlaşdırmaq üçün bir iş görməliydilər. Ocaq qalayıb onu söndürməyə qoymamalıydılar ki, okean sularında üzən gəmilər onların verdiyi siqnalı – ocaq tüstüsünü görə bilsinlər. Adadakı yaşayışlarını sahmana salmaq üçün uşaqlar öz aralarında bir nəfəri – yaşca böyük olan Ralfi başçı seçirlər. Amma adaya qədərki həyatında kilsə xorunda oxumuş Cek adlı oğlan bundan narazı qalır, çünki özünü başçılığa daha layiqli namizəd hesab eləyir. Əsas ziddiyyət də bundan başlayır.

Adada baş verən əsas hadisələrin daim mərkəzində olan Ralf sağlam, ağıllı, öz yaşına görə güclü və cəsarətli, xeyirxah bir oğlandır. Onun istədiyini odur ki, adada yaşadıkları dövrdə uşaqlar qəbul olunmuş qayda-qanunlara əməl etsinlər, özlərini ağıllı aparsınlar, adanı zibilxanaya çevirməsinlər, yemək, gəzmək, əylənməklə və vaxtlarını xoş keçirməklə bərabər, siqnal tonqalını da yaddan çıxarmasınlar və bu iş çox vacib məsələ olduğuna görə meşədən odun daşıyıb ocağın yanına yığsınlar, gecə-gündüz növbə çəkib onu sönməyə qoymasınlar.

Cek də, haradasa elə Ralfla eyni yaşda olar, amma o, başqa tipdir. Cek dardüşüncəlidir, amma çox hiyləgər və amansızdır. Başqa uşaqlardan, eləcə də Ralfdan bir üstünlüyü var ki, ovçuluğa həvəslidir, bu işdə xeyli təcrübəsi də var və adada yaşadıkları müddətdə bu təcrübəsini günbəgün təkmilləşdirir. İlk donuzun və eləcə də sonrakı donuzların ovlanması məhz Cekin sayəsində mümkün olur. Nəticədə isə uzun müddət mer-meyvə və balıqla qidalanmaq məcburiyyətində qalmış uşaqlar ət yemək imkanı əldə edirlər.

Cekin yeganə istəyi odur ki, uşaqlar onu başçı seçsinlər. Amma nəyə görəsə uşaqlar həmişə Ralfi Cekdən üstün tuturlar. Cek başqa yol seçir: nəyin bahasına olursa olsun, Ralfi gözdən salıb onu qorxaq və yalançı kimi qələmə vermək, sonra da özünü başçı elan etmək istəyir. Ralf isə ipə-sapa yatmır və belə olanda Cek onu məhv etmək qərarına gəlir. Cek ovçudur, uşaqların ətlə qidalanmaq imkanı əldə etməsi də onun sayəsində mümkün olur deyər mövqeyi get-gedə güclənir. Cek uşaqları bir-bir öz tərəfinə

çəkib hakimiyyətini gücləndirdikcə azğınlaşır, özünü qəbilə başçısı kimi aparır, əmrinə tabe olmayanların əl-qolunu bağlatdırıb döyür. Cekin bu cür azğınlaşmasının səbəbi isə qeyri-məhdud hakimiyyətdir və bunu əsərdə yazıçı Cekin ən yaxın silahdaşı, gözlərindən ölüm yağan Rocerin diliylə ifadə edir.

Uşaqların həyatı üçün adada heç bir təhlükə yoxdur, kənardan da belə bir müdaxilə gözlənilmir, amma onlar bu təhlükəni özləri öz içlərində yaradıb adanı cəhənnəmə çevirirlər. Təyyarə qəzası nəticəsində uzaq tropik adaya düşən uşaqlar yumruq kimi birləşib qarşılarına çıxan problemləri həll etməkdənsə, belə demək mümkünsə, tez bir zamanda tərbiyəsizləşirlər. Uşaqların şüurundakı sivilizasiya qatı soyulub tökülür və onlar inkişafın lap aşağı pilləsində yerləşən vəhşi qəbiləyə çevrilirlər. Vəhşi qəbiləyə isə adada tamam çılpaq gəzib üz-gözünü rəngləmiş Cek başçılıq edir. Evdə aldıqları tərbiyə onları vəhşiliyə yuvarlanmaqdan saxlaya bilmir. Təhsil, başqa sözlə desək, rasionel ağıllı başlanğıcın inkişafı iflasa uğrayır, ona görə ki, mənəvi tərbiyəylə möhkəmləndirilməyib. Qoldinq göstərir ki, mənəvi tərbiyəylə möhkəmləndirilməyən təhsil vəhşiləşmənin qarşısını almaq iqtidarında deyil.

Əsərdə “parıltı, bədxah azğınlıqla” “çaşıb qalmış ağıl” qarşı-qarşıya qoyulub. “Çaşıb qalmış ağıl” deyəndə Qoldinq təkcə təhsili nəzərdə tutmur, buraya həm də təhsilin arxasında dayanan ictimai quruluş və onun bütün sosial mexanizmləri, dəyərlər şkalası və davranış sistemi də daxildir. “Parıldayan bədxah azğınlar” dünyası qalib gəlir, “çaşıb qalmış ağıl” dünyası məğlub olur. “Milçəklər Tanrısı” prit-

çasının “təcrübə tarlası”nda barbarlıq sivilizasiya üzərində qələbə çalır, demokratiya simvolu olan balıqqulağı sal qayanın üstünə düşüb çilik-çilik olur.

“İnsanların bir-birinə nələr edə biləcəyini biləndən sonra həyatım boyu dəfələrlə sarsılmışam, az qalıb aqlım başımdan çıxsın. Bəşəriyyətin xəstə olduğuna şübhəm qalmır... Mən o xəstəliyi axtarmışam...” – Qoldinq yazır.

Ramiz Abbaslı

VİLYAM QOLDİNQİN NOBEL NİTQİ

Britaniyanın mətbuat elitasının göstərdiklərinə əsasən sizlərdən kimsə indiki məruzəçi haqqında müəyyən biliyə malikdirsə, indi o, yarım saatlıq darıxdırıcı bir qaranlığa çevriləcək; qaranlıq, lap qaranlıq, günün günortaçağı tam günəş tutulması nəticəsində yaranmış zülmət qaranlıq. Amma presedent elə də ağır deyil. Mən Nobel mükafatçıları üçün əhatəsindəyəm və əgər özümü itirib bir balaca çaşıb eləsəm də – icazə verin, bu sözü pıçıltıyla deyim – üzrlü hesab olunacağam. Allah eləməsin ki, düzgün başa düşülməyim. Təəssüf ki, burada rəqs eləyən qızlar yoxdur. Mən sizin üçün mahnı oxumayacağam, fokus göstərmək fikrində deyiləm, təlxəklik də eləməyəcəyəm; fokus da göstərməliyəm? Mən heyrət içindəyəm! Pessimist kimi qələmə verilən bir adam yüngülməcazlıq eləyib fokus göstərməyi özünə rəva bilərmə?

Özünüz də görürsünüz ki, yüksək elmi səviyyəli bu qədər ağıllı insana müraciət eləmək istənilən yaşda olan adam üçün kifayət qədər çətin məsələdir. Yaxşı fikir həmişə müdrikliyə sövq edir. Yenə deyirəm, yaşlı olmağın üstün-

lüyü nədir? Deyirlər ki, dünyada ən pis şey qoca adamın səfehləməsidir.

Elə isə ortayaşlı adamın səfehləməsindən də pis bir şey yoxdur. İyirmi beş il öncə çox düşünüb-daşınmadan mənə pessimist yarlığı yapışdırarkən fərqində deyildilər ki, bu titul uzun müddət mənim adıma ilişib qalacaq. Necə ki, do-diez prelüdiyası Raxmaninovun adına ilişmişdi: bu prelüdiyanı ifa etməyincə heç bir auditoriya onu səhnəni tərk etməyə qoymurdu. Tənqidçilər də mənim kitablarımı eşələyib nəsə tapırlar. Deyə bilmərəm niyə. Mən özümdə ümitsizlik hiss eləmirəm. Öz hərəkətlərimi izah etmək yoluyla prosesin istiqamətini geri çevirmək üçün, həqiqətən, cəhd eləmişəm. Hansısa tənqidi araşdırmanın təsiri altına düşərək özümü universal pessimist, amma kosmik optimist adlandırmışam. Hesab eləyirəm ki, dili eşitmək üçün qulağı olan hər kəs başa düşəcək ki, mən “kosmik” sözünə onun mənasından artıq olan əlavə çalar vermişəm, baxmayaraq ki “kosmik” və “universal” sözləri eynimənalıdır.

Kosmos deyəndə mən, əlbəttə, hesab edirəm ki, elm adamı onu müəyyən qanunlar sisteminin köməyi ilə quraşdırıb-dır və bu konstruksiyanın təkrarlanmaq və özünəoxşarlıq kimi zəruri xüsusiyyətləri həmin qanunlarla tənzimlənir, belə olan halda mən pessimistəm və böyük Entropiya Allahı qarşısında baş əyirəm. Amma görəndə ki, elmin müxtəlif sahələri ruhun ölçülərini nəzərə almaq istəmir, onda optimist oluram. Nobel mükafatının şöhrəti bütün dünyaya yayılıb, adamlar mənim əsərlərimdən sitat gətirirlər və bilmirəm nəyə görə özüm də onlara qoşulub vaxtımı xoş keçirməməliyəm. İyirmi il bundan əvvəl personajlarımdan